

Kristina Peternai Andrić i Ivana Žužul, *Neposlušne. Književne prakse prikazivanja roda*, Meandarmedia, Zagreb, 2023., 243 str.

Nakladnička kuća Meandarmedia 2023. godine objavila je vrlo zanimljivu, ali i nadasve potrebnu studiju autorica Kristine Peternai Andrić i Ivane Žužul pod nazivom *Neposlušne*. U njoj se autorice bave prilično marginaliziranom temom vezanom uz modalitete prikazivanja roda u djelima hrvatske književnosti. Kako su autorice istaknule u uvodu knjige, nastojale su „ponuditi guste opise strategije čitanja, pregovora o njihovim etničkim i političkim značenjima ili učincima“ (11). Oslanjajući se pri tome na nekoliko teorijskih pravaca, među kojima se ipak izdvaja, kako su istaknule, odvojak postklasične naratologije odnosno feministička naratologija. Razlog je odabira navedenog teorijskog nazivnika shvaćanje autorica da su rodna, spolna i seksualna pitanja u „klasičnim naratološkim analizama ili zanemarena ili su barem u drugom planu“ (11). Sukladno tomu, knjiga pokušava odgovoriti na nekoliko istraživačkih pitanja od kojih bih svakako izdvojila ono vezano uz koncepte majčinstva, žudnje i tjelesnosti ili još točnije kako navedeni koncepti sudjeluju u borbama za moć i reproduciranju odnosno subvertiranju patrijarhalnog poretka (11).

U navedenom teorijskom okviru, Andrić i Žužul analizirale su šest književnih praksi prikazivanja roda. Tekstovi koji su poslužili za analizu pripadaju različitim književnim formama: od drama, romana do dnevničkih zapisa. Analiza započinje dnevničkim zapisima Dragoje Jarnević te proznim klasikom mađarske književnosti Ševa. Time se otvara jedno od središnjih pitanja ove knjige, a to je prezentacija i reprezentacija identiteta žena – usidjelice. Nakon toga slijedi autobiografski tekst Marije Jurić Zagorke, koja je svojim javnim djelovanjem itekako narušavala poželjne rodne konstrukte nametnute patrijarhalnim okvirima. Vraćajući se na temu usidjelica odnosno njihova prikazivanja kao *starih*, *čangrizavih cura*, autorice u središnjem dijelu knjige vrlo vješto analiziraju književne prakse prikazivanja roda na temelju književnog teksta Ive Andriće – *Gospodica* – te drame *Groznica* autora Ivana Vidića. Knjigu *zatvara* iznimno zanimljiva tema drugosti, a to je priča o invaliditetu na primjeru dramskog teksta *Vincent* dramaturginje Olje Lozice, u kojemu se tematizira lik autističnog dječaka, koji je također zbog svoga odudaranja od standardnih identitetskih normi svrstan na društvene margine poput ranije spomenutih likova.

U kontekstu navedenoga knjiga autorica Kristine Peternai Andrić i Ivane Žužul iznimno je važna s obzirom na njihov pristup pitanju identiteta odnosno analize njegove nestalnosti te uvjetovanosti vremenom i prostorom. Objasnjavajući navedeno te pozivajući se na Judith Butler, autorice ističu kako nema „prirodnog“ identiteta u smislu nepromjenjivih, zajedničkih obilježja ni jedinstvenog i „prirodnog“ načina da se bude muškarac ili žena (127). Slijedeći navedenu tezu, isto tako treba istaknuti i važnost heterogenosti ženskih identiteta u historiografskim okvirima, pa tako nipošto ne možemo govoriti o ujednačenim ženskim iskustvima i identitetima koji su često ne samo različiti nego i kontradiktorni. To pokazuje i knjiga *Neposlušne* pri analizi odnosa Dragojle Jarnević prema obrazovanju žena. Naime, iako Jarnević staje u njegovu obranu, nasuprot tezama koje su vladale u 19. stoljeću, poput one da će žene očelavjeti ako budu čitale, ona istovremeno kritizira roditelje koji ne ističu prirodnu razliku između muške i ženske djece. Štoviše, ona je u jednom trenutku za emancipaciju žene, a u drugom protiv. To vrlo dobro ilustrira tezu autorica, ne samo o kontradikciji ženskih identiteta, nego i o njihovoj nestalnosti. Isto tako, na tom primjeru autorice dokazuju premisu prema kojoj su ženski likovi podvrgnuti transgresiji jer se ponašaju nedosljedno te svojim činovima istovremeno grade i ruše (18).

Analizom *neposlušnih* poput Dragojle Jarnević ili Marije Jurić Zagorke vrlo je zorno prikazano kako društvo, a onda i književnost konstruira narativ o ženama koje odudaraju od rodno uvjetovanih stereotipa. U tom smislu važnost ženine uloge kao majke prikazuje se na primjeru dramskog teksta Adele Milčinović *Bez sreće* (1922.) u kojemu autorica, inače i feministička aktivistica u međuratnoj Jugoslaviji, prikazuje kako tek „majčinstvom žena u zajednici može osigurati autoritet, odnosno moć koju nije mogla zadobiti u djevojaštvu ili braku lišenom potomstva“ (91). Tako zapravo patrijarhat oblikuje identitet žene, a žene koje se nađu izvan njega, tj. poželjnog identiteta, podvrgnute su društvenoj osudi, pri čemu su definirane kao drugačije, a samim time postaju i nepoželjne, odnosno *neposlušne*.

Posebno *neposlušne*, tj. one koje su odudarale od poželjnog ženskog društvenog konstrukta bile su usidjelice odnosno čangrizave cure, pa se tako u knjizi taj identitetski nedostatak analizira, mimo primjera Dragojle Jarnević i na prikazu glavnog lika kratkog proznog teksta Ševa te lika Gospođice u istoimenom romanu Ive Andrića. Lik usidjelice odlično je analiziran kao lik koji je „udaljen od svoga iskonskog identiteta odnosno očekivane uloge“. Sukladno tome, on je kvalificiran manjkom ženskosti i feminiteta (24). Analizom Andrićeve *Gos-*

pođice autorice razmatraju može li predodžba usidjelice u *Gospođici* potaknuti drugačije razmišljanje o položaju neudane žene u onodobnom, ali i današnjem društvu. Iščitavanjem teksta, odnosno dekonstrukcijom narativa koji prati usidjelice, autorice su vrlo vješto pokazale kako su itekako mogući drugačiji pristupi tim ženama i to prije svega u okviru potencijalnog otpora spram heteronormativnih ideologija, ali isto tako da su stereotipi vezani uz njih iznimno otporni. Naime, upravo zbog toga što je Andrićeva *Gospođica* financijski neovisna te time ona odudara od esencijalističkog prikaza žene (ona je škrt, pohlepna, sebična) njezin je lik uvjetovan normama koje ga čine „nepoželjnim i zastrašujućim društvenim subjektom“ (133) iz čistog razloga jer nije dio očekivanog bračnog konstrukta.

Također, analiza književnih praksi prikazivanja usidjelica važna je jer pokazuje da unatoč *okamenjenim patrijarhalnim predodžbama*, one ekonomski ne vegetiraju, ali isto tako jer vrlo ilustrativno potvrđuje postojanja dvostrukih društvenih standarda. Tako se usidjelice prikazuju kao mršave, suhe, kritične prema svemu dok za muškarca koji se nije oženio uvijek postoji otvorena mogućnost za brak te on svakako nije „staro željezo“, kako su se i u književnosti definirale neudane žene. U tom je smislu važno istaknuti da su čak i one radnje koje čine poput udanih žena – od šivanja do pranja suđa – smatrane beskorisnima ako se čine izvan bračnih okvira (59).

Željela bih istaknuti da knjiga Kristine Peternai Andrić i Ivane Žužul svojim sadržajem nadilazi književno-teorijski okvir jer, kako su autorice navele u jednom dijelu, pokazuje *zube svim okamenjenim stigmama i predodžbama*. To je posebno važno u smislu analize usidjelica te djelovanja Marije Jurić Zagorke kao žene koja je upravo zbog istupanja u javnu sferu postala predmetom različitih oblika mizoginije. Stoga je njezino djelovanje, bilo novinarsko ili književno, podvrgnuto ne samo kritici, nego i omalovažavanju. Navedeno je zapravo produkt shvaćanja prema kojemu „ispravno ponašanje“ ne dopušta javno ili političko djelovanje (107). U tom je smislu i Zagorka bila *neposlušna*, odnosno nalazila se *s onu stranu normalnoga*.

Nastavno na navedeno, upravo djelovanje tih *diskvalificiranih* žena predstavlja vrlo vrijedan izvor za proučavanje položaja i identiteta žena u različitim književnim formama od romana do drama. Ujedno, autorice su dokazale i kako se radi o vrlo kompleksnim likovima čiji su identiteti uvjetovani vremenom i mjestom (9). Uz to, knjiga vrlo jasno prikazuje važnost književne reprezentacije

patrijarhata jer se radi, kako je i navedeno, o moćnom alatu za njegovo redefiniranje i prevladavanje toga nametnutog društvenog poretka (100). Razlog navedenom krije se u činjenici da premda se patrijarhat s jedne strane prikazuje kao poredak koji je u svojevrsnoj krizi, s druge strane proklamiranje njegovih nepisanih konvencija ključni su „orijentir svakodnevnih djelovanja“.

Smatram da je knjiga objavljena u iznimno važnom trenutku kada se intenziviraju različiti oblici represije, pa se samim time javlja i potreba analize njezinih pojavnosti. U okviru navedenoga autorice su uspjele u svome naumu, pa su ispravile nepravdu prema „čangrizavim starim curama“, odnosno redefinirale su njihove identitete, nadilazeći patrijarhalni okvir kojim su bile omeđene.

Ana RAJKOVIĆ PEJIĆ